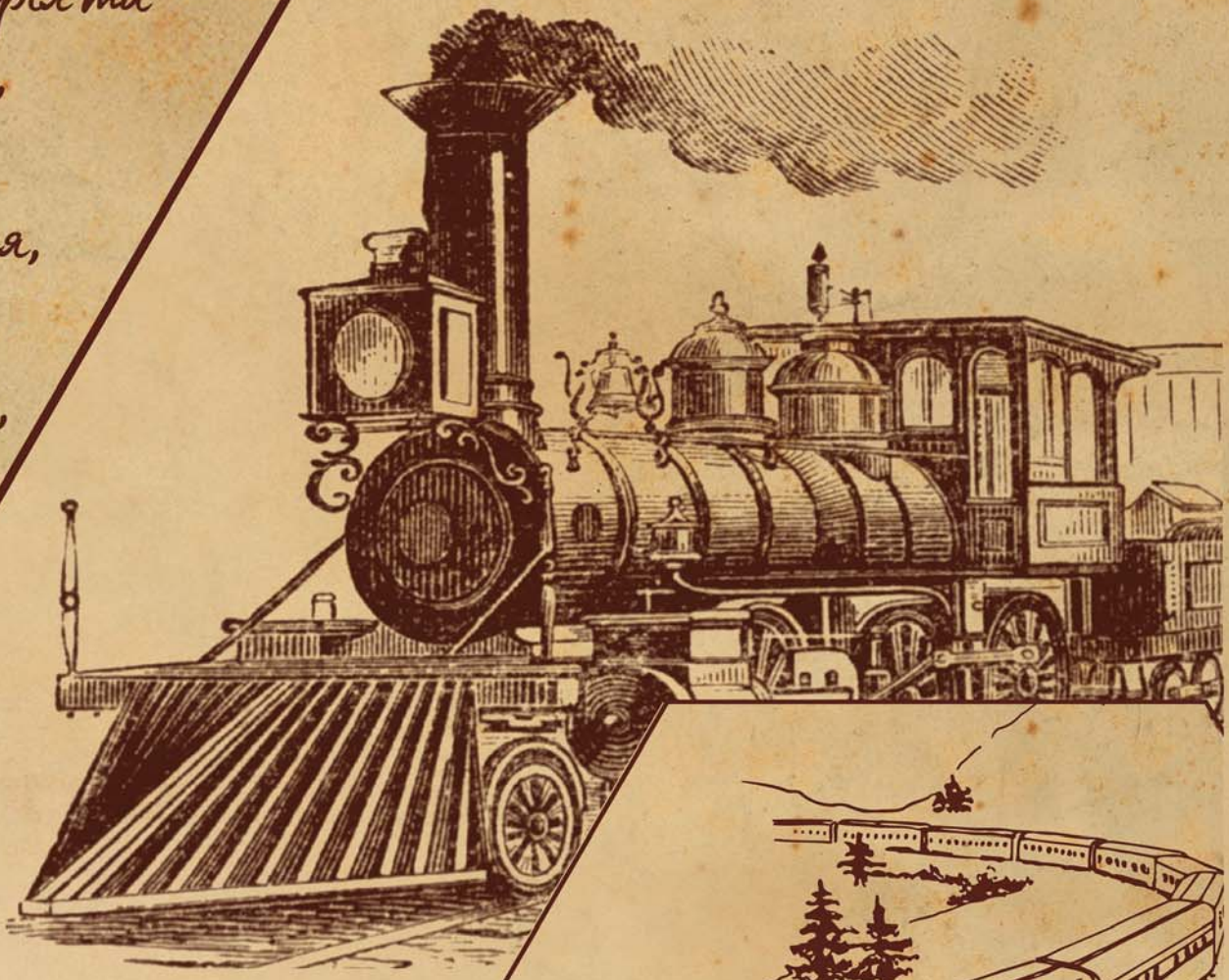
Наукові перспективи
Видавнича група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ

№5(23)
2024

Серія: історія та археологія, державне управління, економіка, педагогіка, техніка, право

Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління
Асоціація науковців України
Науковий парк Національного Авіаційного Університету

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

«Актуальні питання у сучасній науці»

(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)

Випуск № 5(23) 2024

Київ – 2024

Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration
Association of Scientists of Ukraine
Scientific Park of the National Aviation University

within the work of the Publishing Group "Scientific Perspectives"

«Current issues in modern science»

("Pedagogy" Series, "Law" Series, Economy Series, "Public Administration" Series, "Technology" Series, "History and Archeology" Series)

Issue № 5(23) 2024

Kyiv – 2024

ISSN 2786-6300 Print

УДК 001.32:1 /3](477)(02)

DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)

«Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2024. № 5(23) 2024. С. 1260.

Свідоцтво про державну реєстрацію Серія Серія КВ № 25116-15056Р.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із з права (спеціальність - 081 Право), економіки (спеціальність - 076 Підприємництво та торгівля), педагогіки (спеціальність - 014 Середня освіта) та державного управління (спеціальність - 281 Публічне управління та адміністрування).

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2023 № 185 журналу присвоєно категорію "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія)

Рекомендовано до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення від 13.05.2024, № 6/5-24).

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), Міждержавної гільдії інженерів консультантів, громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання».

Журнал публікує оригінальні дослідницькі та оглядові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів державного управління, права, економіки, історії, педагогіки, техніки для їх інтеграції у європейський, світовий науковий простір. Цільова аудиторія: науковці, працівники вищих навчальних закладів та наукових інституцій, здобувачі вищої освіти, а, також фахівці тематики журналу.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Головний редактор: Дацій Олександр Іванович - доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- Балалаєва (Дорошенко) Катерина Вікторівна - кандидат технічних наук, доцент кафедри авіаційних двигунів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Бельська Тетяна Валентинівна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості (Київ, Україна)
- Будник Вікторія Анатоліївна - кандидат економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)
- Гбур Зоряна Володимирівна - доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика (Київ, Україна)
- Герасименко Юлія Сергіївна - доктор економічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України (Біла Церква, Україна)
- Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)
- Закієв Ислам Муса-Огли - старший науковий співробітник кафедри підтримання льотної придатності авіаційної техніки Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Заячківська Оксана Василівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Іванченко Євгенія Вікторівна — кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

УДК 373.2.015.31

https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)-820-833

Довбня Софія Олегівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9, тел. (098) 277-34-87, https://orcid.org/0000-0002-2882-4680

ОСНОВИ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ

Анотація. У статті на основі аналізу вітчизняного та зарубіжного дослідження, розкрито сутність поняття критичного мислення як самостійного, цілеспрямованого та рефлексивного процесу для висловлювання і відстоювання власної думки, прагнення до розв'язання варіантів вирішення завдань, вміння співпрацювати з дорослими та ровесниками для знаходження спільного рішення, формулювання висновків, оцінки та самооцінки тощо.

Обґрунтовано педагогічні умови критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку акумулюють положення теорії (С. Терна): створювати проблемні ситуації у процесі освітнього простору закладу дошкільної освіти та ситуації вибору з врахування індивідуальної траєкторії розвитку дитини; організовувати діалог у процесі розв'язування проблемних задач (інтерактивні технології навчання) та розмірковування дітей старшого дошкільного віку з подальшою рефлексією; надавати дитині право на помилку та моделювати ситуації виправлення помилок.

Узгоджено взаємозв'язок властивостей критичного мислення дітей старшого дошкільного віку з педагогічними інтерактивними методами такими як: «Асоціативний кущ», «Питання-відповідь», «Запис ідей», «Передбачення», «Метод «прес» та ін. Стратегія цих методів, спонукає дітей вільно розмірковувати, відкрито висловлюватися на обрану тему щодо зав'язків між певним поняттями; взаємодіяти та знаходити дотики комунікації у тріаді «педагог-діти-ровесники» з різноманітних питань під час виразної і стильної форми «Джигсоу» (Мозаїка), висловлювати думки з дискусійного питання («Я вважаю, що …», «Тому, що ….», «Наприклад …», «Таким чином …») та ін.; визначити свій емоційний стан під час міркування (рефлексії) власної діяльності; співвідносити його з образом, що створює або сприймає дитина старшого дошкільного віку.

Описано змістовий контекст практико-орієнтованого використанням інноваційної Lego-технології, яка надає змогу дітям старшого віку моделювати цілісну систему уявлень про світ людей, природу, відносини у світі, вміти ставити мету, планувати свою діяльність, доводити почату справу до кінця, взаємодіяти разом з педагогом і однолітками та оцінювати отриманий результат.

У контексті дослідження доведено, що за таких запроектованих педагогічних умов мислення дітей старшого дошкільного віку набуватиме усвідомленості, самостійності, рефлексивності, обґрунтованості та самоорганізованості, тобто відбуватиметься процес мислення високого порядку, яке називають критичним мисленням.

Ключові слова: основи критичного мислення, старший дошкільний вік, педагогічні умови, розвивальне середовище, педагогічний інтерактивний інструментарій.

Dovbnia Sopfiia Olehivna candidate of pedagogical sciences, associate professor of the Department of preschool education, Mykhailo Drahomanov State University Ukraine, 01601, Kyiv, 9 Pyrohov St., tel.: (098) 277-34-87, https://orcid.org/0000-0002-2882-4680

BASICS OF CRITICAL THINKING OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE: SUBSTANTIATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS

Abstract. The article, based on the analysis of domestic and foreign research, reveals the essence of the concept of critical thinking as an independent, purposeful and reflective process for expressing and defending one's own opinion, striving to solve solutions to problems, the ability to cooperate with adults and peers to find a common solution, formulate conclusions, evaluate and self-assess, etc.

The pedagogical conditions for critical thinking in senior preschool children are substantiated, accumulating the provisions of the theory (S. Tern): to create problematic situations in the educational space of preschool education and situations of choice, taking into account the individual trajectory of the child's development; to organize a dialogue in the process of solving problematic tasks (interactive learning technologies) and reflection of senior preschool children with further reflection; to give the child the right to make a mistake and model situations of correcting mistakes.

The properties of critical thinking of senior preschool children are correlated with pedagogical interactive tools, such as: «Associative bush», «Question and answer», «Recording ideas», «Prediction», «Press method», etc. The strategy of

these methods encourages children to think freely, to speak openly on the chosen topic about the links between certain concepts; to interact and find touches of communication in the triad «teacher-children-peers» on various issues during the expressive and stylish form of «Jigsaw» (Mosaic), to express opinions on the discussion issue («I believe that ...», «Because ....», «For example ...», «Thus ...»), etc.; determine their emotional state during the reflection of their own activities; correlate it with the image created or perceived by a senior preschool child.

The article describes the content context of the practice-oriented use of innovative Lego technology, which allows older children to model a holistic system of ideas about the world of people, nature, and relations in the world, to be able to set goals, plan their activities, bring the work they have started to the end, interact with the teacher and peers, and evaluate the result.

In the context of the study, it is proved that under such designed pedagogical conditions, the thinking of senior preschool children will become conscious, independent, reflective, valid, and self-organized, that is, a process of high-order thinking, which is called critical thinking, will take place.

Keywords: basics of critical thinking, senior preschool age, pedagogical conditions, developmental environment, pedagogical interactive tools.

Постановка проблеми. Критичне мислення – один з найпопулярніших трендів сучасної дошкільної освіти, серед яких, виділено глибоке розуміння власних цінностей та потреб, можливість мобільно приймати важливі рішення, здатність протистояти інформаційному тиску (який у наш час дуже потужний) та визначити потрібне, а також толерантне ставлення до думок інших.

У нормативних державних освітніх нормативно-правових документах: Закон України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2001), «Базовий компонент дошкільної освіти» (Державний стандарт дошкільної освіти) (2021), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021р.» наголошено, що критичне мислення є основою формування сучасної дитини дошкільного віку як мислячої, креативної, освіченої особистості.

Потужний потенціал педагогічних умов в контексті дослідження полягає у багатоплановій діяльності, що потребує від учасників освітнього процесу, чітких і добре спланованих дій, вміння домовлятися, діяти спільно й шукати нові, інноваційні підходи до розв’язання проблеми.

Особливе значення має організація здорового, безпечного, інтригованого розвивального середовища у освітньому просторі закладу дошкільної освіти, стратегія педагогічного інтерактивного інструментарію, яка сприяє усвідомленню дітьми власних можливостей та формує їх первинний досвід критично мислити – вміти розв’язувати проблемні задачі, моделювати ситуації виправлення помилок та розмірковувати (рефлексувати).

Великої уваги в сучасних умовах розвитку психолого-педагогічної науки надається й пошуку інноваційним технологіям. Серед яких особливе місце відводиться Lego-технологіям, які надають змогу дітям старшого віку моделювати цілісну систему уявлень про світ людей, природу, відносини у цьому світі, вміти ставити мету, планувати свою діяльність, доводити почату справу до кінця, взаємодіяти разом з педагогом і однолітками та оцінювати отриманий результат.

Важливість і актуальність досліджуваної проблеми, її недостатня теоретична та практична розробленість, доцільність наукового пошуку шляхів вирішення цієї проблеми зумовили вибір вище зазначеної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку є досить актуальною проблемою серед вітчизняних та зарубіжних вчених.

Теоретичну основу проблеми дослідження вітчизняних науковців становлять:

- концепція формування елементарного критичного мислення дітей старшого дошкільного віку (Н. Гавриш, О. Рейпольська, Г. Цвєткова та ін.);
- теорії розвитку критичного мислення, модель критичного мислення – властивості, склад, функція та генезис критичного розмірковування (С. Максименко, С. Терно та ін.);
- педагогічні умови розвитку основ критичного мислення дітей (А. Байрамова, Т. Бізенкова, В. Синельнікова та ін.);
- впровадження ідей педагогічних інтерактивних технологій в освітній простір закладів дошкільної освіти (О. Безсонова, Н. Гавриш, В. Карамушка, О. Пометун, Н. Пустовіт, А Степанюк, І. Сущенко та ін.).

Окремі питання розвитку логічного мислення у дошкільному віці досліджували Т. Дуткевич, А. Богуш, Т. Жаровцева, І. Княжева, Т. Поніманська, Т. Степанова та ін.

Зарубіжні дослідження критичного мислення дітей дошкільного старшого віку розкрито в працях: Дж. Кастен, М. Меріглієно, Л. Міччел, А. Сальман, Дж. Тай-Лім та ін.

Мета статті: уточнити сутність та зміст дефініції «критичне мислення»; обґрунтувати педагогічні умови основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У контексті проблеми актуальним є твердження американського філософа й педагога минулого століття Дж. Дьюї, що фундаментальна мета сучасної освіти, зокрема дошкільної полягає не в наданні інформації дітям, а в тому, щоб розвивати їх критичний спосіб мислення, який дає змогу адекватно оцінювати нові обставини й формувати стратегію подолання проблем, які в них криються [9].

Ця тенденція змін прослідковується у відомій книжці «Критичне мислення» Джонатан Хайбера, де «…на зміну заучуванню має прийти виховання особистості з критичним мисленням, попит на яких від стейкхолдерів сьогодні є найвищим. Саме критичне мислення допомагає розв'язувати складні проблеми під час спілкування, а також є невіддільною частиною здобуття знань у реальному світі, допомагає знаходити правду у світі післяправди».

Критичне мислення, на думку автора, складається з трьох взаємопов'язаних частин: знання, навички, схильність. Тобто, «людина з критичним мисленням свідома того, що відбувається в її голові. Це –усвідомлення й розуміння власного процесу мислення… готовність рефлексувати над власним процесом мислення» [7, с. 9]. За такою рефлексією стоїть неупередженість – готовність бути відкритим до ідей, з якими ми не погоджуємося. Зберігання неупередженості дозволяє нам знати більше про переконання, з якими ми не погоджуємося. Розуміння зв'язку мови з логікою приводить до «здатності аналізувати, критикувати ідеї, міркувати індуктивно й дедуктивно, а також доходити фактичних чи оцінних висновків на підставі обґрунтованих припущень, які базуються на недвозначних твердженнях про знання чи переконання» [7, с. 51].

Доторкнувшись до контент аналізу сучасного стану дошкільної освіти і тих перспектив, які вона пропонує дітям старшого дошкільного віку, перш за все, зосереджуємось на індивідуальній траєкторії їх розвитку, виховання та навчання, розширення життєвого шляху та саморозвитку, увага до системи цінностей та інтересів задля формування в них основ життєвої компетентності.

Ключова зміна стосується підходів (діяльнісний, компетентнісний, інтегрований та особистісно орієнтований підхід) до освітнього простору закладу дошкільної освіти. І ми переконані, що це – головне, щоб виховати особистість, яка буде вміти критично мислити, незалежно, самостійно висловлювати свої думки; відстоювати власну думку; виявляти власні помилки та адекватне ставлення до них; прагнення до знаходження кращих варіантів вирішення завдань; вміння співпрацювати з іншими для знаходження спільного рішення [4, с. 933].

Ставлення до критичного мислення та розуміння цього поняття в трактується у дослідженні Г. Цвєткової «…як універсальна навичка педагога XXI століття, здатність, готовність та спроможність володіти мисленнєвими операціями та технологіями обробки інформації на високому рівні, завдяки чому досягається автономність, усвідомленість, свобода думки, сміливість у відстоюванні своїх поглядів, систематичне подолання когнітивних викривлень особистості, незалежність, що характеризує розвинену, сучасну, гармонійну особистість педагога, яка цілеспрямовано оцінює та визначає шляхи свого

подальшого професійного розвитку та становлення, впливаючи тим самим на світ навколо: батьків, дітей та колег» [8, с. 188].

Також дослідниця Г. Цвєткова, акцентує, що критичне мислення у педагогів ґрунтується на основних закономірностях:

- активна пізнавальна діяльність вихователя, мотивація до оволодіння компетентностями критичного мислення;

- поступовість та систематичність введення інтерактивних методів та прийомів в освітній процес закладу дошкільної освіти (уміння не можуть бути сформовані одномоментно, тому епізодичне введення інтерактиву в освітній процес не дасть бажаного ефекту).

Популяризація ідеї розкрито у теорії розвитку критичного мислення С. Терно, що обумовлюється сукупністю трьох основних чинників:

- по-перше, відбувається інтелектуалізація – це уміння розв'язувати складні задачі;

- по-друге, філософський аналіз навчання продемонстрував необхідність організувати освітній процес таким чином, щоб він відповідав потребам дитини й відштовхувався від них;

по-третє, побудова освітнього процесу має відповідати основним психологопедагогічним закономірностям, а також закономірностям нейрофізіологічної діяльності мозку, що знаходяться в основі психічного розвитку [5, с. 63-64].

Таким чином враховуючи усі закономірності критичного мислення педагогів, можемо говорити про ефективність педагогічних умов щодо основ критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку [5, с. 188-190].

Вихідним положенням теорії С. Терно виступає постулат про те, що критичне мислення – це мислення усвідомлене, цілеспрямоване, обґрунтоване, самостійне, рефлексивне, та самоорганізоване [5, с. 62-64].

На думку автора, для того, аби мислення перетворилося на усвідомлений, самостійний, цілеспрямований, обґрунтований, рефлексивний та самоорганізований процес, необхідна наявність комплексу чинників:

1) мотивація – створення проблемної ситуації;

2) критичне розмірковування;

3) система проблемних завдань, що поступово ускладнюються;

4) інноваційні технології, які передбачають систематичне створення для дітей ситуацій вибору;

5) активні форми взаємодії «дитина-педагог», що забезпечують діалог у процесі розв’язування ситуацій вибору;

6) рефлексія (аналіз і критика, самоаналіз і самокритика);

7) стиль спілкування «дитина-дорослий», «дитина-ровесник», який надає право на помилку, моделює ситуації виправлення помилок.

С. Терно, доводить, що в своєму розвитку критичне мислення проходить чотири стадії (рівні):

- висловлення простого оцінного судження на основі безпосереднього погляду на предмет (нижчий рівень);

- формулювання двох полярних, «екстремальних» і свідомо неприйнятних поглядів на розв'язання поставленої проблеми та пошук «золотої середини»;

- виявлення недоладності твердження через послідовне розкриття невідповідності цього твердження низці загальноприйнятих положень і принципів;

- багатоплановий та багатофакторний аналіз явища, підходу, принципу, твердження тощо, в процесі якого виявляється якомога більше факторів та умов, що впливають на перебіг процесу, оцінюється ступінь їх впливу і на цій основі виявляється значущий фактор і знехтувані, а також з'ясовуються ті умови, за яких первісно знехтуваний фактор набуває значущості, а первісно значущий – втрачає її (це найвищий рівень критичного мислення) [5, с. 62-64].

Дослідниця, І. Кузьменко підкреслює, що основною рисою критичного мислення є готовність особистості до виходу за рамки раціонального, інтелектуального розуміння, яка виявляється у таких аспектах: чіткому формулюванні постановки проблеми; систематичному аналізі складних ситуацій; розумінні та сприйнятті чужих почуттів, рівнів знань та глибини суджень; здатності використовувати навички критичного мислення в різних життєвих обставинах [3, с. 132-133].

А отже такому типу мислення дитини необхідно в умовах закладу дошкільної освіти, педагогам створити педагогічні умови з орієнтацію принципи: системності (логічне, цілісне, послідовне подання матеріалу); суб'єктивності, свідомості (діти – активні, самостійні суб'єкти процесу пізнання); доступності (відповідність матеріалу віковим, індивідуальним можливостям сприйняття); доцільності (спрямування зусиль дитини на досягнення мети, результатів, проектування власних дій; інтеграції (поєднання) різних видів дитячої діяльності.

Для реалізації педагогічних умов, які забезпечують, готовність дітей старшого дошкільного віку бути критичним не лише по відношенню до інших, але й до себе; розв'язати прості проблеми, що відбивають окремі аспекти основної проблеми; представити проблему різними способами; розглянути окремі випадки, щоб «відчути» усю проблему; аналіз засобів та цілей; пошук фактів, що суперечать власній думці; обґрунтування; оцінювання – вибір однієї із багатьох альтернатив, усвідомлення обмежень, що накладаються на висновок; спростування; узагальнення; висування гіпотез; формулювання висновків тощо [5, с. 62-64], необхідно створити відповідне розвивальне

середовище, наприклад ігровий центр «Ерудит», що передбачає: зручне розташування осередку ігор, його зовнішню привабливість і постійну мінливість, мобільне (рухоме) освітлення, тематичне групування іграшок з епізодичним та антитематичним дисонансом. До його складу розвивального середовища, увійдуть інформаційні елементи (стенди, плакати, колажі, ілюстративні зображення), атрибути для сюжетно-рольових ігор (монети, чеки), дидактичні ігри, мозаїки, лото, настільно-друковані ігри. Матеріал і обладнання повинно оновлюватися та поступово збагачуватися, мотивуючи дітей до різних видів діяльності. Це стане поштовхом формування у дітей старшого дошкільного віку інтересу до здійснення самостійної діяльності.

Використання дидактичних ігор з опорою на яскравий наочний матеріал з поступовим ускладненням пізнавальних завдань, передбачає:

- якісну та вмілу підготовку педагогами процесу проведення дидактичних ігор, виготовлення яскравої наочності;

- актуалізацію опорних знань дітей перед проведенням ігор, насичення підготовчого етапу інтригою (зацікавлення дітей темою здивуванням або провокаційним запитанням чи пропозицією: дізнаємося про…? Як з'явилося…? Розкриємо секрет (таємницю)…? Що буде, якщо…?) [10], введенням казкових персонажів, яким потрібно допомогти, відгадування загадок про предмети і моделі, які потрібно скласти, наприклад за допомогою Lego-конструктора тощо;

- опосередкована участь педагога в процесі ігрової діяльності дітей як помічника чи контролера (пропонує інструкцію чи правила гри, допомагає правильно виконати завдання), як учасника гри, який бере безпосередню участь в ігрових діях або ж виступає напарником для дитини при парному виконанні завдання.

Врахування індивідуальних та психологічних особливостей розвитку дітей старшого дошкільного віку, що включає:

- забезпечення кожній дитині тієї дидактичної гри з кубиками Lego-конструктора, що відповідає її розумовому, фізичному та інтелектуальному розвитку;

- орієнтування на зону найближчого розвитку, що значить поступове ускладнення завдання для кожної дитини, активізація його здібностей, не тільки інтелектуальних, а й мовленнєвих. Наприклад, педагог може декілька разів повторити алгоритм гри, попросити дитину самостійно назвати дії, які потрібно виконати, і нагадувати їй в процесі виконання завдання повторювати словесно свої дії, називати їх;

- забезпечення потреби дітей з русі, творчому самовираженні, поєднанні продуктивної ігрової діяльності з малюванням, ліпленням, конструюванням, що розширює можливості використання Lego-технологій не тільки під час

статистичних дидактичних ігор, а й в процесі динамічних рухливих ігор, створює можливості для творчого використання Lego-конструктора в різних видах діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Поєднання розвивальної взаємодії з дітьми із проведенням просвітницької консультативної роботи з вихователями закладу дошкільної освіти, що включає:

- ознайомлення вихователів закладів дошкільної освіти з можливостями організації освітнього простору з дітьми старшого дошкільного віку з врахуванням технології критичного мислення за трьома етапами (за О. Фенцик) [6], презентовано рис. 1.

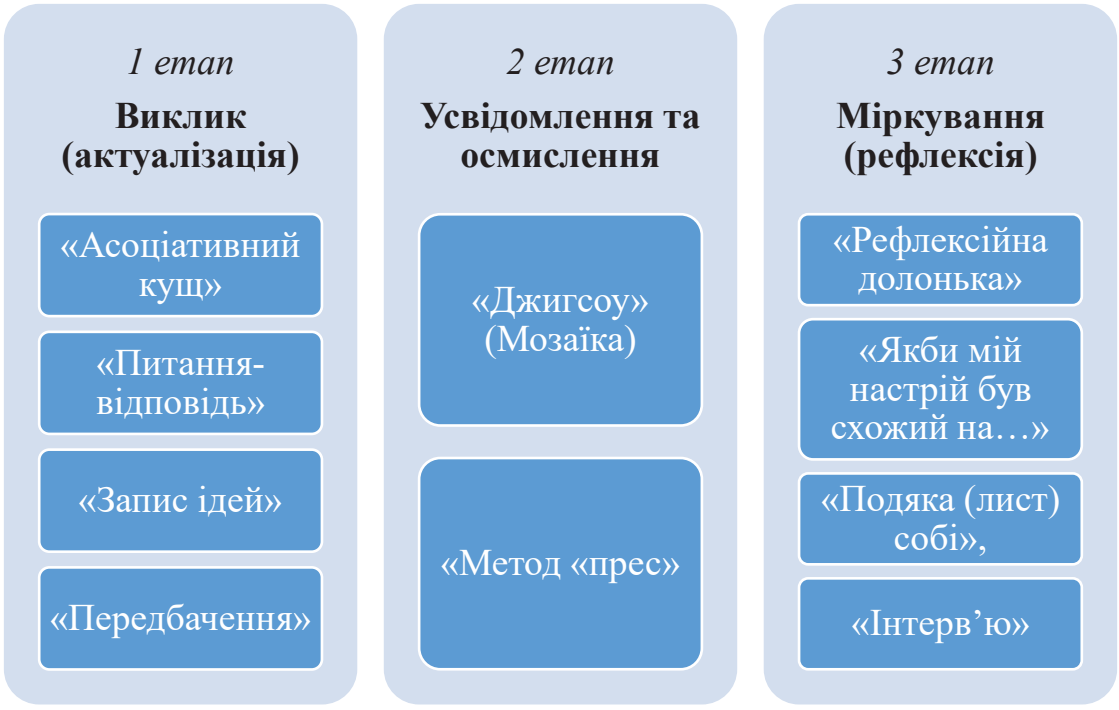

Рис. 1. Етапи організації освітнього простору для дітей старшого дошкільного віку за технологією критичного мислення

На першому етапі – *виклик (актуалізація),* найбільш доцільними є інтерактивні методи; «Асоціативний кущ», «Питання-відповідь», «Запис ідей», «Передбачення». Стратегія цих методів, спонукає дітей вільно розмірковувати, відкрито висловлюватися на обрану тему. Таким чином вони спрямовані на стимулювання критичного мислення щодо зав'язків між певним поняттями.

Під час другого етапу *усвідомлення та осмислення* – відбувається взаємодія та знаходження спільної мови у тріаді «педагог-діти-ровесники» з того чи іншого питання у груповій виразній і стильній формі та методі

«Джигсоу» (Мозаїка) «Метод «прес», який допомагає дітям формулювати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання, переконуючи інших («Я вважаю, що …», «Тому, що ….», «Наприклад …», «Таким чином …») та ін.

На третьому етапі *«міркування (рефлексія)»* – проявляється особистісна властивість дитини в готовності визначити свій емоційний стан під час власної діяльності; співвідносити його з образом, що створює або сприймає дитина, та власним досвідом. Пропонуються дітям рефлексійні запитання (Що відчуває глина, папір тісто коли з них ліплять? Якби не було фарб, музичних інструментів чи можна було б малювати, створювати музику? Що спільного між пташиним пером і художником, повітряною кулькою і музикантом? Як звучить тиша? Який колір, звук найважливіший? Як передати казку без слів? та ін.) або вправи («Рефлексійна долонька», «Якби мій настрій був схожий на…», «Подяка (лист) собі», «Інтерв'ю» тощо), які стосуються: почуттів; процесу; результату (І. Кондратець) [10].

Аналіз наукового доробку О. Фенцик, свідчить, що орієнтація на процес критичного мислення дітей старшого дошкільного віку потребує інтерактивної взаємодії «педагог-дитина-ровесник», що забезпечують діалог у процесі розв'язування ситуацій вибору; розробки спеціальної системи запитань і завдань, розв'язання яких вимагає певних мисленнєвих операцій – аналізу, синтезу, зіставлення тощо; стимулювання власних суджень і самооцінок дітей тощо. А також педагогу, необхідно стимулювати формування основ критичного мислення, а саме: вільно розмірковувати; приймати різноманітні ідеї та думки; забезпечити для дітей гармонійне середовище, вільне від негативної оцінки; підтримувати віру у кожну дитину, в його здатність породжувати критичні судження; цінувати критичні міркування дітей [6].

- надання методичного супроводу із використанням інноваційної Lego-технології щодо основ критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку, а саме підібрали:

1. Для розвитку рухової сфери та здатності до сприймання кольорів в дошкільників використано наступні дидактичні вправи та ігри: «Двійнята», «Кольорова рулетка», «Змійка» (А. Лапін).

2. Для формування в дітей просторового генезису та уявлень про форму і колір важливим є розвиток і узагальнення поняття про сенсорний еталон – форму. Для формування й удосконалювання вміння виділяти форму в об'єктах проведено дидактичні вправи та ігри: «Підбери пари до деталі», «Якої деталі не вистачає?», «Деталь якої форми зникла?», «В мішечку», «Змійка» – на класифікацію форм (А. Лапін); «Розклади за кольором», «Знайди споруду», «Запам'ятай розташування», «Веселі башти», «Залатай ковдру», «Барви осені» (Т. Богдан, Д. Галаган); Гра «Кольорові мешканці» (С. Сівак).

3. Для формування і розвитку здатності до визначення співвідношень об'єктів за розміром проведено з дітьми різні дидактичні вправи та ігри, зокрема, вправу на порівняння об'єктів за величиною відповідно до зразка; вправу на побудову предметного ряду за величиною; вправу на класифікацію предметів за величиною.

4. Для розвитку творчого компоненту інтелектуальних здібностей дітей старшого дошкільного віку проведено такі ігри: «Збираємо валізи», «Відтвори побачене», «Побудуй, не розплющуючи очей», «Зроби за картинкою» (О. Омел'яненко); «Назви і побудуй» (Р. Меренкова); «Художники (О. Рома; «Театр тіней», «Створи-домалюй» (С. Сівак).

5. Для розвитку концентрації уваги, запам'ятовування і відтворення, просторового орієнтування, підвищення навичок довільного регулювання діяльності відповідно до інструкції проведено з дошкільниками такі ігри: «Запам'ятай розташування» (Т. Богдан, Д. Галаган); ігровий комплекс із декількох ігор «Назви овочі» (при вивченні лексичної теми «Овочі») (С. Сівак).

Також можна запропонували дітям побудувати «Графічний Lego-диктант» (Lego-змійка), пройти «Лібіринт» з використанням Lego-конструктора, побудувати модель «Lego-потягу». Скласти модель равлика за наочною схемою, а також ознайомили дошкільників із алгоритмом збирання жирафи (за моделями А. Лапіна).

Також доцільно провести з вихователями закладу дошкільної освіти консультацію на тему: «LEGO як інноваційна технологія основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку» (за матеріалами Ю. Зорі). Під час консультації обговорити такі важливі питання:

1. Актуальність використання LEGO-технології у роботі з дошкільниками;

2. Переваги універсальної LEGO-технології у роботі з дітьми дошкільного віку;

3. Історія виникнення LEGO як іграшки для дітей;

4. Особливості використання універсальної LEGO-технології у роботі з дітьми;

5. Основні умови, освітні можливості та прийоми використання інноваційної педагогічної LEGO-технології [2].

Висновки Аналіз сучасних поглядів дослідників на вище зазначену проблему приводить нас до висновків, що «критичне мислення є мисленням самостійним, цілеспрямованим, обґрунтованим та рефлексивним, відповідно такий тип мислення потрібний для вирішення складних ситуацій вибору – практичних завдань: розв'язання проблемних задач, формулювання висновків, ймовірної оцінки та ухвалення рішень тощо».

У контексті зробленого аналізу, обґрунтовані педагогічні умови критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку акумулюють положення теорії (5, с. 64), а саме: створювати проблемні ситуації у процесі освітнього простору закладу дошкільної освіти; ситуації вибору з врахування індивідуальної траєкторії розвитку дитини; організовувати діалог у процесі розв'язування проблемних задач (інтерактивні форми навчання); розмірковувань дітей старшого дошкільного віку з подальшою рефлексією; й нарешті, надавати дитині право на помилку та моделювати ситуації виправлення помилок.

Співвідносено властивості критичного мислення дітей старшого дошкільного віку з педагогічним інтерактивними, найбільш доцільними методами: «Асоціативний кущ», «Питання-відповідь», «Запис ідей», «Передбачення», «Метод «прес» та ін. Стратегія цих методів, спонукає дітей вільно розмірковувати, відкрито висловлюватися на обрану тему щодо зав'язків між певним поняттями. Також відбувається взаємодія та знаходження спільної мови у тріаді «педагог-діти-ровесники» з того чи іншого питання у груповій виразній і стильній формі «Джигсоу» (Мозаїка), що допомагає дітям формулювати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання, переконуючи інших («Я вважаю, що …», «Тому, що ….», «Наприклад …», «Таким чином …») та ін. Міркування (рефлексія) – проявляється в готовності дитини визначити свій емоційний стан під час власної діяльності; співвідносити його з образом, що створює або сприймає особистість з власним досвідом.

За таких педагогічних умов мислення дітей старшого дошкільного віку набуватиме усвідомленості, самостійності, рефлексивності, обґрунтованості та самоорганізованості, тобто відбуватиметься процес мислення високого порядку, яке називають критичним мисленням.

Подальшого вивчення потребують питання навчання педагогів ефективному впровадженні інтерактивних ігрових технологій в освітній простір закладів дошкільної освіти щодо формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція). http://osvita.kr-admin.gov.ua

2. Довбня С. О., Добробабенко А. І. Перспективи використання LEGO-технологій в інтелектуальному розвитку дошкільників. *Науковий простір студента: пошуки і знахідки.* (ч. 1): зб.тез IX Всеукр. наук.-практ. студент. інтернет-конф., 28 берез. 2022 р. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. URL: https://pf.npu.edu.ua/nauka/kafedry/naukovi-zbirnyky-nttsa-fpp/naukovyi-prostir-studenta-2022#naukovyy-prostir-studenta-chastyna-1-2022.

3. Кузьменко І. Основи критичного мислення дітей старшого дошкільного віку: сутність феномену, особливості формування. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2023. №.1. С.129-142.

4. Матвієнко О. В., Довбня С. О., Шевченко Г. М. «SANDPLAY» - пісочна гра – потужний потенціал формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку. «*Актуальні питання у сучасній науці»* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2024. № 3(21) 2024. С. 1226. Свідоцтво про державну реєстрацію Серія Серія КВ № 25116-15056Р. С. 933-947

5. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії): посібник для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.

6. Фенцик О.М. Методичні аспекти розвитку критичного мислення. Methodical_ aspects_of_the_development_of_critical_thinking.pdf (msu.edu.ua).

7. Хайбер Джонатан. Критичне мислення. Київ : ArtHuss. 2023. 200 с.

8. Цвєткова Г. Г. Критичне мислення як провідна компетентність фахівців спеціальності дошкільна освіта та початкова освіта, *ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПРОСТІР*: № 5 (2) (2023): *«ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПРОСТІР» / «EDUCATIONAL SCIENTIFIC SPACE»*. С. 188-198.

9. Dewey John Democracy and Education. N.Y., 1916.

10. Halyna Savluk, Sofia Dovbnia, Olena Polovina, Inna Kondratets. Fostering Artistic Reflection Skills inStudent Pre-School Educators Seen as Artistic Competence. Development.European Journal of Educational Research Volume 10, Issue 3, 2021; pp.: 1303 - 1315. ISSN:2165-8714.

References:

1. Bazovij komponent doshkil'noï osviti v Ukraïni (nova redakcija) [Basic component of preschool education in Ukraine (new edition)]. *osvita.kr-admin.gov.ua* Retrieved from http://osvita.kr-admin.gov.ua [in Ukrainian].

2. Dovbnja, S. O., Dobrobabenko, A. I. (2022). Perspektivi vikoristannja LEGO-tehnologij v intelektual'nomu rozvitku doshkil'nikiv [Prospects of using LEGO technologies in the intellectual development of preschoolers]. *Proceedings from IX Vseukr. nauk.-prakt. student. internet-konf. «Naukovij prostir studenta: poshuki i znahidki» – The IX All-Ukrainian science and practice student. Internet conference «The student's scientific space: searches and findings»*. (pp. 109-111). Kiïv: NPU imeni M.P. Dragomanova [in Ukrainian].

3. Kuz'menko, I. (2023). Osnovi kritichnogo mislennja ditej starshogo doshkil'nogo viku: sutnist' fenomenu, osoblivosti formuvannja [Basics of critical thinking of older preschool children: the essence of the phenomenon, peculiarities of formation]. *Gumanizacija navchal'no-vihovnogo procesu - Humanization of the educational process,* 1, 129-142 [in Ukrainian].

4. Matvієnko, O. V., Dovbnja, S. O., Shevchenko, G. M. (2024). «SANDPLAY» - pisochna gra – potuzhnij potencial formuvannja osnov kritichnogo mislennja ditej starshogo doshkil'nogo viku ["SANDPLAY" - sand play - a powerful potential for forming the foundations of critical thinking of older preschool children]. *Aktual'ni pitannja u suchasnij nauci - Current issues in modern science,* 3(21) 2024, 933-947 [in Ukrainian].

5. Terno, S. O. (2011). *Teorija rozvitku kritichnogo mislennja (na prikladi navchannja istorii) [The theory of development of critical thinking (on the example of teaching history)]*. Zaporizhzhja: Zaporiz'kij nacional'nij universitet [in Ukrainian].

6. Fencik, O.M. *Metodichni aspekti rozvitku kritichnogo mislennja [Methodical aspects of the development of critical thinking*]. Retrieved from Methodical_aspects_of_the_development_ of_critical_thinking.pdf (msu.edu.ua). [in Ukrainian].

7. Hajber, Dzhonatan (2023). *Kritichne mislennja [Critical thinking]*. Kiïv : ArtHuss [in Ukrainian].

8. Cvetkova, G. G. (2023). Kritichne mislennja jak providna kompetentnist' fahivciv special'nosti doshkil'na osvita ta pochatkova osvita [Critical thinking as a leading competence of specialists specializing in preschool education and primary education]. *OSVITN"O-NAUKOVIJ PROSTIR - EDUCATIONAL SCIENTIFIC SPACE*: No. 5 (2) (2023): "EDUCATIONAL SCIENTIFIC SPACE, 5 (2) (2023): «OSVITN"O-NAUKOVIJ PROSTIR» / «EDUCATIONAL SCIENTIFIC SPACE», 188-198. [in Ukrainian].

9. Dewey John Democracy and Education. N.Y., 1916. [in English].

10. Halyna, Savluk, Sofia, Dovbnia, Olena, Polovina, Inna, Kondratets (2021). Fostering Artistic Reflection Skills inStudent Pre-School Educators Seen as Artistic Competence. *Development.European Journal of Educational Research*, 10, Issue 3, 2021, 1303 - 1315. ISSN:2165-8714. [in English].